

KINGA KONIECZNA

<https://doi.org/10.33995/wu2024.3.6>

date of receipt: 8.11.2024

date of acceptance: 25.11.2024

Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2023 roku, sygn. III CZP 22/23

Głosowana uchwała dotyczy zagadnienia nie tylko interesującego pod względem teoretycznoprawnym, lecz również o doniosłej wadze dla praktyki obrotu. Kwestia legitymacji czynnej osób prawnych do dochodzenia zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową związaną z naruszeniem ich dóbr osobistych od dłuższego czasu była przedmiotem rozbieżności w doktrynie¹ oraz orzecznictwie². Teza orzeczenia nie budzi zastrzeżeń i zasługuje na aprobatę. Niemniej jednak argumenty użyte przez SN dla jej uzasadnienia skłaniają do szerszej refleksji nad kilkoma kwestiami związanymi z określaniem wysokości zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową w sprawach dotyczących naruszenia dóbr osobistych osób prawnych i zasługują na rozwinięcie.

słowa kluczowe: osoba prawna, szkoda niemajątkowa, dobra osobiste, odpowiedzialność cywilna, funkcje odpowiedzialności cywilnej

1. Za: M. Wałachowska, *Art. 448 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania*, [red.] M. Fras, M. Habdas, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, Lex; G. Bieniek, *Art. 448 k.c.*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, [red.] H. Ciepła, S. Dmowski, J. Gudowski, K. Kołakowski, M. Sychowicz, T. Wiśniewski, C. Żuławska, G. Bieniek, CH Beck, Warszawa 2011, Lex; M. Safjan, *Art. 448 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Tom. I Komentarz. Art. 1–449¹⁰ k.c.*, [red.] K. Pietrzykowski, CH Beck, Warszawa 2020, Legalis. Przeciwno: J. Jastrzębski, *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005, nr 50/3–4, s. 38 i nast.; P. Wyszynska-Ślufińska, *Compensation for moral harm caused to a legal entity – does the new Polish Supreme Court resolution of 2023 provide a remedy for the Polish legal system? Some critical remarks in a comparative perspective*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2024, nr 1, s. 47–58.
2. Za: wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26 maja 2022 r., sygn. VI ACa 36/21, Lex nr 3433806; wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 marca 2021 r., sygn. V ACa 4/21, Lex nr 3171112; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 września 2008 r., sygn. II CSK 126/08; wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 11 stycznia 2007 r., sygn. II CSK 392/06. Przeciwno: wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 września 1999 r., sygn. I ACa 464/99, opubl. TPP 2002/3/131.

Teza orzeczenia:

Artykuł 448 k.c. (obecnie art. 448 § 1 k.c.) stosuje się odpowiednio do osób prawnych (art. 43 k.c.).

Stan faktyczny, na kanwie którego zapadło komentowane orzeczenie, był prosty i dotyczył problemu, z którym często borykają się osoby prawne, zwłaszcza prowadzące działalność gospodarczą. Pozwany zamieścił w Internecie negatywną opinię o prowadzonej przez powodową spółkę z o.o. działalności i o jakości oferowanych przez nią produktów. Spółka wniosła pozew przeciwko autorowi negatywnej opinii. W pozwie domagała się usunięcia wpisu z portalu, na którym został opublikowany, oraz zadośćuczynienia za krzywdę doznaną w związku z naruszeniem jej dóbr osobistych w kwocie 22 000 złotych. Sąd I instancji przyjął, że art. 448 k.c. w związku z art. 43 k.c. ma zastosowanie do ochrony dóbr osobistych osób prawnych. Uwzględnił powództwo w zakresie dotyczącym żądania udzielenia ochrony niemajątkowej i zasądził na rzecz spółki 5000 złotych tytułem zadośćuczynienia, a w pozostałym zakresie oddalił powództwo. Sąd Apelacyjny powziął wątpliwości co do sposobu wykładni art. 448 k.c. w zw. z art. 43 k.c. i zwrócił się do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie, czy osoba prawna może domagać się od osoby, która naruszyła jej dobra osobiste, zapłaty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 43 k.c. Na zadane pytanie SN udzielił odpowiedzi twierdzącej.

Na krótko przed wydaniem głosowanego orzeczenia doszło do zmiany stanu prawnego³. Nowelizacji uległa treść art. 24 oraz art. 448 k.c. Wprowadzono alternatywę rozłączną pomiędzy możliwymi środkami kompensacji niemajątkowego uszczerbku wiążącego się z naruszeniem dobra osobistego. Tym samym w obecnym stanie prawnym niedopuszczalne stało się kumulatywne dochodzenie roszczeń o zadośćuczynienie oraz o zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny, z wyjątkiem przypadków, o których stanowią art. 445 §1 i 2 oraz art. 446² k.c. Roszczenia, o których mowa w tych przepisach, z natury rzeczy mogą jednak przysługiwać wyłącznie osobom fizycznym. Aktualność tezy komentowanego wyroku na tle obowiązującej obecnie treści art. 448 k.c. nie budzi wątpliwości. Niezależnie od tego nasuwa się spostrzeżenie, że ma ona charakter bardzo ogólny.

Trafnie SN odrzucił argument – przywoływany często przez przeciwników odpowiedniego stosowania art. 448 k.c. do ochrony dóbr osobistych osób prawnych – że „przepis ten posługuje się pojęciem krzywdy, które należy rozumieć jako «skutek polegający na doznawanym przez pokrzywdzonego cierpieniu, także psychicznym, na skutek naruszenia dobra osobistego człowieka». Chociaż w polskim systemie prawnym brak definicji legalnej pojęcia krzywdy, liczne próby jego wyjaśnienia podjęto w doktrynie i w orzecznictwie. W nauce wyróżnić można definicje, które określają szkodę niemajątkową wyłącznie jako ujemne przeżycia psychiczne⁴. Znajdziemy jednak także takie, które uwzględniają jej inne postacie i przejawy niż cierpienia psychiczne poszkodowanego⁵.

3. Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, tekst jedn. Dz. U. 2023, poz. 1615.
4. Por. np. R. Strugała, *Art. 448 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] E. Gniewek, P. Machnikowski, CH Beck, Warszawa 2023, Legalis.
5. M. Wałachowska, [w:] *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, TNOiK, Toruń 2007, s. 15; J. Gudowski, G. Bieniek, *Art. 448*, [w:] T. Bielska-Sobkowicz, H. Ciepła, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, G. Bieniek, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, Lex; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz

Przyjęty sposób rozumienia pojęcia krzywdy ma z kolei wpływ na sposób pojmowania zadośćuczynienia i pełnionych przez nie funkcji, a w konsekwencji przekłada się na ustalenie wysokości zadośćuczynienia. Oczywiście o szkodzie niemajątkowej związanej z naruszeniem dóbr osobistych osoby prawnej możemy mówić wyłącznie w tym drugim, szerszym znaczeniu, jako o uszczerbku w takich dobrach prawnie chronionych, których nie można zbyć na rynku za pieniądze w ocenie ogółu społeczeństwa. Jedną z immanentnych cech tego rodzaju uszczerbku, która odróżnia go od szkody o charakterze majątkowym, jest jej częściowo obiektywny charakter – chodzi bowiem o naruszenie konkretnego, uznanego w systemie prawnym dobra osobistego⁶. Określenie krzywdy wyłącznie jako cierpienia fizycznego i psychicznego stanowi nadmierne uproszczenie, które nie powinno mieć miejsca ani przy wykładni art. 448 k.c., ani przy jego odpowiednim stosowaniu w zw. z art. 43 k.c. do osób prawnych. Na marginesie wskazać należy, że chociaż w głosowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy określił pojęcie krzywdy jako synonim pojęcia szkody niemajątkowej, to w nauce wskazuje się niekiedy, że drugie z tych pojęć ma szerszy zakres znaczeniowy, zadośćuczynienie przysługuje natomiast wyłącznie za doznaną krzywdę, która oznacza taką szkodę niemajątkową, która związana jest z naruszeniem dóbr osobistych⁷. Rozróżnienie to nie jest jednak powszechnie przyjęte i dlatego w dalszej części niniejszego opracowania będą używać tych pojęć zamiennie.

Na aprobatę z pewnością zasługuje odrzucenie argumentu sądu odsyłającego, warunkującego dopuszczalność dochodzenia zadośćuczynienia zdolnością „odczuwania” krzywdy. Twierdzenie, iż osoba prawna w przypadku naruszenia jej dóbr osobistych nie odczuwa krzywdy tak jak osoba fizyczna i z tego względu nie może być uprawniona do zadośćuczynienia, jest nieprawidłowe, gdyż prowadziłoby do wykluczenia z grona osób uprawnionych do dochodzenia zadośćuczynienia również niektórych osób fizycznych⁸. Chodzi tutaj o osoby, które nie są w stanie odczuć krzywdy z uwagi na stan zdrowia (np. śpiączka, zaburzenia psychiczne czy niepełnosprawność intelektualną) lub bardzo młody wiek i brak dostatecznie rozwiniętej świadomości. Oczywiście jest, że pozbawienie tych osób legitymacji czynnej do zadośćuczynienia za krzywdę prowadziłoby do rażącej niesprawiedliwości – są to bowiem osoby, których sytuacja życiowa w związku z doznany uszczerbkiem często przemawia wręcz za zasądzeniem wyższej kompensacji. Legitymacja czynna do dochodzenia zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową jest natomiast niewątpliwie uwarunkowana zaistnieniem krzywdy doznanej w związku z naruszeniem, która – jak trafnie wskazuje się w doktrynie – stanowi samodzielną przesłankę żądania zadośćuczynienia pieniężnego⁹. Konieczność wykazania uszczerbku doznanego w związku z naruszeniem jest swoistym „filtrem” dla roszczeń dochodzonych przez osobę prawną. Odmiennie niż przy roszczeniach z tytułu czynu nieuczciwej konkurencji, rozmiar poniesionego uszczerbku nie musi natomiast być wykazany precyzyjnie¹⁰.

1996, s. 27–28; M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 6*, [red.] A. Olejniczak, CH Beck, Warszawa 2023, s. 101; J. Jastrzębski, *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005, nr 50/3–4, s. 38.

6. E. Bagińska, *Art. 448*, [w:] *Zobowiązania. Część ogólna. Tom II. Komentarz*, [red.] P. Machnikowski, CH Beck, Warszawa 2024, Legalis.

7. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 6...*, s. 101.

8. Tak również M. Wałachowska, *Art., 448 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania*, [red.] M. Fras, M. Habdas, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 720.

9. J. Jastrzębski, *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej...*, s. 39.

10. Mowa tutaj o roszczeniach dochodzonych na podstawie art. 18 ust. pkt 4 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, tekst jedn. Dz. U. 2022, poz. 1233.

Jak wskazano w wyroku SN z 21 lutego 2020 roku, dla zasądzenia zadośćuczynienia kluczowe w zasadzie powinno być, że dla pełnego naprawienia uszczerbku niemajątkowego doznanego w związku z naruszeniem dóbr osobistych nie są wystarczające inne środki zmierzające do usunięcia skutków naruszenia¹¹. Środek ten powinien zatem służyć jak najpełniejszemu zrównoważeniu wszystkich ujemnych konsekwencji naruszenia, których nie da się zmierzyć w pieniądzu, a nie być zasądzany automatycznie w każdym przypadku stwierdzenia naruszenia.

Przedmiotem największych kontrowersji przy orzekaniu o kompensacji szkody niemajątkowej osoby prawnej, związanej z naruszeniem jej dóbr osobistych, jest sposób określania rozmiaru doznanego uszczerbku. Jak trafnie zaznaczył w głosowanej uchwale SN, ze względu na istotę szkody niemajątkowej, której nie można precyzyjnie wymierzyć ani tym bardziej wycenić w pieniądzu, przy ocenie jej zakresu sądy muszą opierać się na kryteriach zobiektywizowanych. Niemniej jednak, należy mieć na uwadze, że stopień obiekttywizacji będzie różnił się w zależności od tego, z naruszeniem którego dobra mamy do czynienia. W wyższym stopniu da się zobiektywizować ujemne konsekwencje związane z naruszeniem nazwy (firmy) osoby prawnej, natomiast w przypadku naruszenia dobrego imienia (renomy) nieodzowne jest również uwzględnienie indywidualnych okoliczności dotyczących danego podmiotu. Miernik subiektywny wysuwa się na pierwszy plan zwłaszcza przy ocenie konsekwencji bezprawnego i zawinionego¹² naruszenia prawnie chronionych dóbr organizacji *non-profit*, cieszących się dużym zaufaniem społecznym, które stanowi fundament ich prawnych działań. W tym przypadku nawet informacje rozpowszechniane na niewielką skalę mogą podważyć zaufanie społecznie, na którym opiera się trzon prowadzonej przez taki podmiot działalności. W konsekwencji może to prowadzić do poważnych utrudnień w jego działaniu. Ocena stopnia dolegliwości wynikającej z naruszenia dobra osobistego ma natomiast z natury rzeczy charakter *in concreto*, obiektywizacja nie powinna zatem oznaczać generalizacji. Kwestia ta była podkreślana we wcześniejszym orzecznictwie¹³. Elementy uwzględniane przy określaniu wysokości zadośćuczynienia mogą różnić się w zależności od tego, z jakiego typu podmiotem mamy do czynienia – inaczej będą przedstawiały się przykładowo w odniesieniu do jednostki samorządu terytorialnego, a inaczej do spółki handlowej, która wniosła powództwo w komentowanej sprawie. W przypadku naruszenia dobrego imienia tego podmiotu na uszczerbek niemajątkowy składać się będzie dodatkowo degradacja wartości niematerialnej przedsiębiorstwa (*goodwill*), spadek konkurencyjności na rynku wiążący się z upowszechnieniem się wśród odbiorców negatywnej opinii o oferowanych produktach czy wpływ naruszenia na relacje w strukturze organizacyjnej spółki (który przejawiać się może np. w wewnętrznych trudnościach komunikacyjnych) oraz na opinię o podmiocie wśród jego kontrahentów. Zakres tego uszczerbku może zostać ustalony w na podstawie analizy rynku oraz badania opinii społecznej o spółce i oferowanych przez nią produktach. Prócz tego niebagatelne znaczenie dla określenia wysokości zadośćuczynienia powinna mieć ocena społeczna czynu i jego konsekwencji¹⁴, a także rodzaj naruszonego dobra osobistego

11. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2020 r., sygn. I CSK 565/1.

12. Zgodnie z dominującym obecnie w doktrynie poglądem w przedmiocie wykładni art. 448 k.c. konieczną przesłanką przyznania zadośćuczynienia z art. 448 k.c. jest wina sprawcy naruszenia. Tak A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1999, s. 211; B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *W sprawie wykładni art. 448 k.c.*, „Przeгляд Sądowy” 1997, nr 1, s. 7; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę ...*, s. 199.

13. Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 26 września 2012 r., sygn. II CSK 51/12.

14. M. Wałachowska, *Art. 448 k.c.*, [w:] *Kodeks cywilny. KomentarzE*, s. 716–717.

i jego miejsce w hierarchii prawnie chronionych interesów. Rolę uzupełniającą względem zasadniczego kryterium rozmiaru szkody niemajątkowej powinna stanowić wysokość zadośćuczynienia zasądzana w podobnych sprawach, zwłaszcza gdy chodzi o zbliżoną postać naruszenia tego samego dobra osobistego¹⁵. Problem kryteriów branych pod uwagę przy określaniu uszczerbku niemajątkowego osoby prawnej ma węzłowe znaczenie dla określenia wysokości zadośćuczynienia. Ustalenie przejrzystych i jednolitych zasad ustalania wysokości zadośćuczynienia w związku z naruszeniem dóbr osobistych osoby prawnej z pewnością ma istotne znaczenie dla zapewnienia tendencji unifikacyjnej w orzecznictwie, która przełoży się na większą jego stabilność oraz na zapewnienie pewności prawnej uczestnikom obrotu. Należy wyrazić nadzieję, że kwestia ta zostanie rozwinięta w przyszłym orzecznictwie.

Wątpliwości budzi dokonane przez SN różnicowanie sytuacji prawnej osób prawnych pod względem tego, czy prowadzą one działalność gospodarczą czy też nie. W przypadku naruszenia dóbr osobistych tej pierwszej kategorii podmiotów skutki, zdaniem Sądu, będą zazwyczaj dotyczyły sfery majątkowej, a właściwsze dla jej ochrony wydają się, oprócz środków ochrony niemajątkowej przewidzianych w art. 24 §1 zd. pierwsze i drugie k.c., środki ochrony określone w art. 24 §2 k.c. Takie odgórne kategoryzowanie osób prawnych jest w mojej ocenie nietrafne. Zgodnie z art. 43 k.c. przepisy o ochronie dóbr osobistych osób fizycznych stosuje się odpowiednio do osób prawnych. Skoro ustawodawca w odniesieniu do osób fizycznych stworzył określony model ochrony dóbr osobistych, to model ten powinien stanowić punkt odniesienia przy odpowiednim stosowaniu przepisów do innych podmiotów prawa cywilnego¹⁶. Co do zasady nie jest właściwe różnicowanie wykładni tego samego przepisu względem różnych kategorii podmiotów prawa cywilnego. Osoba prawna – zwłaszcza prowadząca działalność gospodarczą na dużą skalę – może niekiedy nie odczuć majątkowych konsekwencji naruszenia jej dobra osobistego, natomiast skutki przejawiające się np. w odmiennym postrzeganiu podmiotu na rynku mogą być odczuwalne latami. Niemajątkowe interesy tych podmiotów, jako pełnoprawnych uczestników obrotu prawnego, powinny być chronione niezależnie oraz od tego, czy mają status przedsiębiorcy, a ocena powinna w każdym przypadku być dokonywana *ad casum*. Doniosłą rolę odgrywa również wielkość danego podmiotu i jego ugruntowana pozycja na rynku, ponieważ intensywność uszczerbku będzie silniejsza niż u podmiotu, który stosunkowo niedawno pojawił się w obrocie prawnym. Z łatwością można wyobrazić sobie sytuację, gdy spółka prowadząca działalność gospodarczą na dużą skalę padnie ofiarą zmasowanej, intencjonalnej akcji publikowania na jej temat nieprawdziwych opinii, które na długi czas wpłyną renomę tej spółki, chociaż nie będzie to miało odzwierciedlenia w jej sytuacji majątkowej. W takiej sytuacji nie jest uzasadnione aprioryczne uznawanie, że środki ochrony majątkowej będą bardziej trafnym remedium niż zadośćuczynienie. Określenie wysokości zadośćuczynienia w sposób adekwatny do uszczerbku poniesionego przez osobę prawną wydaje się wyzwaniem jeszcze trudniejszym niż w przypadku osób fizycznych, z uwagi na wysoki stopień abstrakcyjności doznanego przez osobę prawną uszczerbku, który z istoty swej jest

15. Jak trafnie wskazuje K. Ludwichowska, „przyjęcie zasady, zgodnie z którą za obiektywnie podobne uszczerbki należą się kwoty podobnych rozmiarów, oznaczałoby przeciwdziałanie pełnej przypadkowości w zakresie wysokości zadośćuczynienia”, źródło: K. Ludwichowska, *Glosa do Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 14 lutego 2008 r. II CSK 536/07*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2010, nr 5/47 s. 340.

16. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2017 r., sygn. III CZP 43/17.

niewymierny, a także na trudności w odseparowaniu sfery uszczerbku niemajątkowego od ujemnych konsekwencji materialnych związanych z naruszonym dobrem osobistym.

W doktrynie zwrócono również uwagę, że zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową osoby prawnej w związku z naruszeniem jej dóbr osobistych może w istocie zmierzać do kompensacji przyszłej szkody majątkowej, która w momencie orzekania jeszcze nie wystąpiła, jednak jej wystąpienie jest wysoce prawdopodobne¹⁷. Sytuacja, w której zakresy szkody majątkowej i niemajątkowej „nałożą się” na siebie, może zaistnieć zwłaszcza gdy dojdzie do naruszenia dobrego imienia osoby prawnej, takiej jak ta, z którą mamy do czynienia w stanie faktycznym głosowanego orzeczenia. Naruszenie przekłada się wówczas na negatywny odbiór społeczny, którego zasięgu oraz czasu trwania nie da się określić w chwili orzekania o roszczeniach związanych z naruszeniem. Powyższe obawy powinny być oczywiście przedmiotem uwagi i skłaniać do refleksji. W przypadku przedsiębiorców negatywne „odczucia” dostrzegalne są niekiedy dopiero wraz ze spadkiem notowań giełdowych lub liczby kontraktów zawieranych przez osobę prawną¹⁸. Uszczerbek niemajątkowy jest zatem ściśle powiązany ze sferą majątkową, a ich rozgraniczenie wymaga skrupulatnej, mądrej i wyważonej analizy. Należy jednak mieć na uwadze, że w obliczu postępującego zjawiska komercjalizacji dóbr osobistych podobny problem będzie dotyczył oddzielenia sfery uszczerbku niemajątkowego od szkody majątkowej. Przykładem może być bezprawne wykorzystania wizerunku osoby powszechnie znanej w celach reklamowych. Zarówno w przypadku osób fizycznych, jak i osób prawnych trudności te nie powinny jednakże prowadzić do całkowitego wykluczenia możliwości kompensacji szkody niemajątkowej doznanej w związku z naruszeniem ich dóbr osobistych, lecz raczej powinny skłaniać sądy do ostrożnego postępowania się art. 448 k.c. w praktyce, aby uniknąć destabilizacji obrotu prawnego i orzeczeń, które nie będą odpowiadać względom sprawiedliwości.

Na gruncie przedmiotowej sprawy Sąd Apelacyjny wskazał, że przeciwko dopuszczalności zastosowania art. 448 k.c. do osób prawnych przemawia uwypuklenie satysfakcjonującej, represyjnej czy prewencyjno-wychowawczej funkcji zadośćuczynienia kosztem jego podstawowej funkcji kompensacyjnej. SN nie uznał tego poglądu za prawidłowy, wskazując, że zadośćuczynienie względem osoby prawnej pełni przede wszystkim funkcję kompensacyjną, chociaż rozumianą inaczej niż względem osób fizycznych. Stanowisko to zasługuje na aprobatę. Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej pozostają niezienne, niezależnie od tego, czy chodzi o kompensację uszczerbku doznanego przez osobę fizyczną, czy – przez osobę prawną. Ich prawidłowe postrzeganie nie tylko jest niezbędne dla zrozumienia istoty prawa czynów niedozwolonych, lecz również jest decydujące w procesie teleologicznej wykładni norm prawa czynów niedozwolonych czy też uzupełniania luk ustawodawcy w drodze stosowania analogii¹⁹. Współcześnie powszechnie przyjmuje się, że z kompensacją szkody nierozłącznie sprzężona jest funkcja prewencyjna²⁰. Jak słusznie wskazuje Helmut Koziol, gdy odszkodowanie realizuje swoją funkcję kompensacyjną i zasądzone jest w odpowiedniej wysokości, niejako „skutkiem ubocznym” jest prewencja przed

17. V.W.H. Rogers, *Comparative Report of a Project Carried out By the European Centre For Tort and Insurance Law*, [w:] *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*, [red.] W.V.H. Rogers, Springer, Wien 2001, s. 289.
18. P. Granecki *Dobra osobiste w prawie polskim – zagadnienie dóbr osobistych osób prawnych*, „Przegląd Sądowy” 2002, nr 5(3–16), s. 12.
19. H. Koziol *Introductory remarks*, [w:] *The Aims of Tort Law. Chinese and European Perspectives*, [red.] H. Koziol, Jan Sramek Verlag, Wien 2017, s. 3.
20. E. Karner *Prevention, Deterrence, Punishment*, [w:] *The Aims of Tort Law. Chinese and European Perspectives*, [red.] H. Koziol, Jan Sramek Verlag, Wien 2017, s. 53 oraz przywołana tam literatura.

podobnymi naruszeniami²¹. Mimo że trudno jest ocenić, w jakim stopniu nałożony na sprawcę naruszenia obowiązek odszkodowawczy ma wpływ na powstrzymanie się od naruszeń przez innych potencjalnych sprawców, dążenie do zapobiegania wyrządzaniu szkód z pewnością jest zjawiskiem pożądanym. Doniosła rola prewencji przy orzekaniu o odszkodowaniu znalazła odzwierciedlenie w treści 10:101 *Zasad europejskiego prawa czynów niedozwolonych* (PETL)²². W odniesieniu do zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową zwraca się również niekiedy uwagę na szczególną, uboczną względem funkcji kompensacyjnej funkcję zapewnienia satysfakcji poszkodowanemu²³. Przykładem żądania, które służyć ma wyłącznie satysfakcji poszkodowanego, jest powództwo o symboliczną złotówkę, którego dopuszczalność w obecnym stanie prawnym nie budzi wątpliwości²⁴. W nauce trafnie zgłaszane są jednak zastrzeżenia, że nadmierny akcent na tę funkcję przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia może prowadzić do wypaczenia instytucji zadośćuczynienia i traktowania go jako swego rodzaju kary prywatnej²⁵. Podobne obawy dotyczą się również funkcji represyjnej. Nie chodzi tutaj o karę rozumianą przez pryzmat prawa karnego czy administracyjnego, lecz w kontekście szerszym – postrzeganą jako ujemna konsekwencja, którą system prawny wiąże z naruszeniem dobra lub interesu prawnie chronionego²⁶. W polskim systemie prawnym, podobnie jak w systemach prawnych pozostałych państw Europy kontynentalnej²⁷, podstawowym celem odpowiedzialności odszkodowawczej jest kompensacja uszczerbku doznanego przez tego, którego prawnie chronione dobra lub interesy zostały naruszone. Pozostałe funkcje odgrywają rolę jedynie pomocniczą i nie mogą być decydującym kryterium przy kształtowaniu wysokości zadośćuczynienia. Dlatego też za niedopuszczalne należałoby uznać zasądzenie *punitive damages* czy też innych świadczeń, które nie mają na celu wyrównania uszczerbku poszkodowanego, lecz pełnić rolę kary dla sprawcy. Gdyby represja miała być główną funkcją odpowiedzialności odszkodowawczej, zasadne stałoby się stosowanie do prawa cywilnego zasad obowiązujących na gruncie prawa karnego. Przede wszystkim – w myśl zasady *nulla poena sine lege* – katalog kar oraz ich maksymalna wysokość musiałyby być w ustawie określone. Zadośćuczynienie nie jest również środkiem, poprzez który ma nastąpić wydanie nielegalnie uzyskanych korzyści, chociaż korzyści osiągnięte przez naruszydca są wskazywane jako element brany pod uwagę przy kształtowaniu wysokości zadośćuczynienia w sprawach naruszeń dóbr osobistych popełnionych w środkach masowego przekazu²⁸. Przyznanie zadośćuczynienia

21. H. Koziol *Introductory remarks*..., s. 5.

22. *Zasady europejskiego prawa czynów niedozwolonych*. Tłumaczenie na język polski: E. Bagińska, tekst dostępny online: <http://www.egtl.org/PETLPolish.html> [dostęp: 2.11.2024].

23. Funkcję tę zaakcentował również SN w wyroku z 21 lutego 2020 r., sygn. I CSK 565/18.

24. A. Szpunar *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*..., s. 190–191; Szerzej w przedmiocie powództwa o symboliczną złotówkę: M. Wałachowska *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*..., s. 142–145.

25. H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien 2012, s. 77.

26. H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*..., s. 83.

27. Kompensacja szkody jako cel odpowiedzialności odszkodowawczej jest niekiedy wyrażona wprost w treści norm prawnych. Tytułem przykładów wskazać można §249 (1) BGB, §1323 ABGB oraz art. 1240 francuskiego Kodeksu cywilnego.

28. Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 21 lutego 2020 r., sygn. I CSK 565/18; zob. również przywołane przykłady orzeczeń z Portugalii, Belgii, Japonii i Szwajcarii, [w:] *Disgorgement of Profits: Gain-Based Remedies Throughout the World*, [red.] E. Hondius, A. Janssen, Springer, Cham Heidelberg New York Dodrecht London 2015, s. 493–494.

na podstawie art. 448 k.c. ma charakter fakultatywny – środek ten nie powinien zatem być stosowany w sytuacjach, gdy prowadziłoby to do mnożenia sankcji za ten sam czyn, a zastosowane środki ochrony niemajątkowej pozwoliły na zniwelowanie doznanej krzywdy (np. poprzez obszernie sprostowanie informacji godzących w dobra osobiste osoby prawnej w środkach społecznego przekazu). Należy również zgodzić się z Adamem Szpunarem, że nie wszystkie dobra osobiste powinny być chronione z równą intensywnością²⁹.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt komentowanej sprawy, jako nietrafny należy ocenić pogląd z opinii Rzecznika Praw Obywatelskich przedstawionej w sprawie, że „zadośćuczynienie pieniężne sąd może zasądzić za doznaną krzywdę, a nie dlatego, że sprawcę należy „ukarać” (funkcja represyjna), czy też wyrównać powstały uszczerbek (funkcja kompensacyjna), czy też przestrzec innych (w tym także, a może przede wszystkim, sprawcę) przed naruszeniem dobra osobistego (funkcja prewencyjno-wychowawcza)”. Chociaż prewencyjne i represyjne oddziaływanie odpowiedzialności odszkodowawczej z pewnością nie uzasadniają zasądzenia w ramach odszkodowania świadczeń, które nie służą kompensacji doznanego uszczerbku, nie da się nie zauważyć, że współcześnie system odpowiedzialności odszkodowawczej jest zbyt złożony, by podporządkowywać go wyłącznie jednej funkcji. Nieuchronnym jest, że granice pomiędzy funkcjami, jakie powinno pełnić zadośćuczynienie, zacierają się, a prócz kompensacji, która pozostaje funkcją nadrzędną, wyróżnia się również uboczne funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej³⁰. Określanie wysokości zadośćuczynienia w taki sposób, żeby jednoznacznie stanowiło wyłącznie kompensację, nie odpowiadało funkcjom prewencji i represji, natomiast prowadzić może do sprowadzenia roli zadośćuczynienia do środka o charakterze symbolicznym, którego wysokość na pewno nie będzie odpowiadała poczuciu sprawiedliwości.

Przeciwnicy dopuszczalności zastosowania art. 448 k.c. w zw. z art. 23 k.c. do ochrony dóbr osobistych osób prawnych podnoszą argument, że otworzy to osobom prawnym możliwość tłumienia wolności słowa i ograniczy możliwość krytykowania ich działalności. Chodzi tutaj o strategiczne pozwy przeciwko debacie publicznej określane jako SLAPP. Tego typu działania mogą być wykorzystywane do tłumienia działalności w szczególności osób prawnych, które realizują działalność społeczną, z wyłączeniem działalności gospodarczej. Z tego względu również skutki naruszenia będą dla tych kategorii osób prawnych bardziej dotkliwe. Zagadnienie to jest jednym z problemów prawnych, z którym przyjdzie się mierzyć sądom w sprawach roszczeń związanych z naruszeniem dóbr osobistych inicjowanych przez osoby prawne, i niewątpliwie zasługuje na uczy-nienie go przedmiotem pogłębionych rozważań. Niestety w głosowanym orzeczeniu odniesiono się do niego bardzo lakonicznie, poświęcając mu jedynie dwa ostatnie zdania uzasadnienia. Wskazać zatem należy, że po pierwsze, obawa przed tego typu nadużyciami prawa procesowego nie powinna wpływać na sposób wykładni prawa materialnego – w tym przypadku na odpowiednie stosowania art. 448 k.c. w zw. z art. 23 k.c. do osób prawnych. Po drugie, warto zaakcentować, że podobne nadużycia mogą również prowadzić do naruszenia dóbr osobistych organizacji społecznych, które

29. A. Szpunar *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową...*, s. 215.

30. K. Oliphant wskazuje również, że prawidłowo funkcjonujący system odpowiedzialności odszkodowawczej przyczynia się w pewnym stopniu do zapewniania ładu społecznego, jako że nawet w nowoczesnych społeczeństwach niewłaściwe funkcjonowanie systemu odpowiedzialności odszkodowawczej może rodzić pokusę do samodzielnego „wymierzania sprawiedliwości”; zob. K. Oliphant, *Promoting Social Harmony and Stability as an Aim of Tort Law*, [w:] *The Aims of Tort Law. Chinese and European Perspectives*, [red.] H. Koziol, Jan Sramek Verlag, Wien 2017, s. 143.

w pewnych sytuacjach również będą mogły skorzystać z powództwa na podstawie 448 k.c. w celu kompensacji własnego uszczerbku. Otwarte pozostaje pytanie o potrzebę wzmocnienia pozycji prawnej organizacji społecznych, celem zrównoważenia ich pozycji w procesach – często bezpodstawnych i zmierzających do stłumienia ich aktywności – wytaczanych przez duże korporacje o silnej pozycji rynkowej, które często dysponują rozbudowanym zapleczem prawnym i finansowym dającym im silniejszą pozycję procesową względem osób fizycznych. Kwesta ta zasługuje na uczynienie jej przedmiotem uwagi, pozostaje jednak poza tematem niniejszego opracowania.

Na marginesie warto wskazać, iż legitymację czynną osób prawnych do dochodzenia roszczeń o zadośćuczynienie w związku z naruszeniem przysługujących im praw uznają doktryna i orzecznictwo węgierskie³¹ oraz greckie³². Roszczenie o zadośćuczynienie dla osoby prawnej w związku z naruszeniem jej dóbr osobistych zostało uwzględnione również w orzecznictwie chorwackim³³ i bułgarskim³⁴. Możliwość dochodzenia przez osobę prawną roszczeń związanych zarówno z uszczerbkiem majątkowym, jak i z uszczerbkiem niemajątkowym osób prawnych konsekwentnie od wielu lat dopuszcza orzecznictwo francuskie³⁵, chociaż należy również zauważyć, że rozstrzygnięcia te spotykają się z krytyką części doktryny³⁶.

Podsumowując, należy uznać, iż głosowane orzeczenie pozostaje w zgodności z tendencją do postępującego rozszerzania zakresu obowiązku kompensacji szkody niemajątkowej³⁷. Obecne kierunki rozwoju prawa cywilnego wskazują, że jedynie uwzględnienie funkcji kompensacyjnej w połączeniu z innymi funkcjami jest w stanie zapewnić efektywną ochronę prawną. Mimo iż funkcja kompensacyjna ma wciąż znaczenie pierwszorzędne, zarówno w treści regulacji prawnych, jak i w procesie orzekania o wysokości zadośćuczynienia wyraźnie dostrzegalna jest rola prewencji i represji. Radykalne oddzielanie od siebie poszczególnych funkcji odpowiedzialności odszkodowawczej i przyjmowanie, że zadośćuczynienie pieniężne powinno służyć jedynie kompensacji, nie tylko stanowi uproszczenie, lecz również jest postulatem niemożliwym do zrealizowania w praktyce. De lege ferenda zasadne jest dążenie do ujednoczenia kryteriów oceny niemajątkowego uszczerbku doznanego przez osobę prawną oraz czynników wpływających na wysokość zasądzanego świadczenia. Chociaż zadośćuczynienie w obecnym kształcie z pewnością nie może

31. A. Menyhárd Hungary [w:] *Basic questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, [red.] H. Koziol, Jan Sramek Verlag, Wien 2015, s. 293.
32. Wyrok w sprawie Areios Pagos 356/01.03.2010 wraz z komentarzem E. Dacoronii Greece, [w:] *European Tort Law 2010. Yearbook*, [red.] H. Koziol, B.C. Steiniger, de Gruyter, Berlin/Boston 2011, s. 247–248 oraz AP 1 August 2015, no 1156 z komentarzem E. Dacoronii, [w:] *European Tort Law 2016. Yearbook*, [red.] E. Karner, B.C. Steiniger, de Gruyter, Berlin/Boston 2017, s. 249–250.
33. Decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia nr U-III-7479/2014 z 16 grudnia 2015 wraz z komentarzem M. Baretić, [w:] *European Tort Law 2015. Yearbook*, [red.] E. Karner, B.C. Steiniger, de Gruyter, Berlin/Boston 2016, s. 93–100.
34. Sofia District Court, Decision nr 195371 from 17 August on cc No 8206/2016 oraz Sofia City Court, Decision No 38 from 4 January 2018 on cc No 9910/2017 z komentarzami V. Tokushev, [w:] *European Tort Law 2018. Yearbook*, [red.] E. Karner, B.C. Steiniger, de Gruyter, Berlin/Boston 2019, s. 62–65.
35. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Paryżu z 30 czerwca 2006 r., nr RG : 04/06308.
36. Wyrok francuskiego Sądu Kasacyjnego (Cour de Cassation) z dnia 15 maja 2012, no 11–10278, Bull IV no 101 z komentarzem O. Moréteau i A.D. On, [w:] *European Tort Law 2012. Yearbook*, [red.] K. Oliphant, B.C. Steiniger, de Gruyter, Berlin/Boston 2013, s. 247–249.
37. E. Bagińska, *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 2021, z. 3, s. 117–136.

być nazwane doskonałym środkiem kompensacji szkody niemajątkowej osoby prawnej, wciąż jednak jest środkiem najbardziej adekwatnym do tego, aby ujemne konsekwencje naruszenia dobra osobistego osoby prawnej zostały możliwie najpełniej wyrównane. Powyższe rozważania i uwagi odnoszące się do argumentacji zaprezentowanej przez SN mają na celu głębszą refleksję nad przedstawionymi zagadnieniami, a także zasygnalizowanie kilku wątpliwości wiążących się z odpowiednim stosowaniem art. 448 k.c. w związku z art. 43 k.c. do ochrony dóbr osobistych osób prawnych, które być może zostaną dostrzeżone i rozstrzygnięte przez przyszłe orzecznictwo.

Wykaz źródeł

- Bagińska E., *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 2021, z. 3.
- Baretić M., Croatia, [w:] *European Tort Law 2015. Yearbook*, Karner E., Steiniger B.C. [red.], de Gruyter, Berlin/Boston 2016.
- Bieniek G., Ciepła H., Dmowski S., Gudowski J., Kołakowski K., Sychowicz M., Wiśniewski T., Żuławska C., *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Dacronia E., Greece, [w:] *European Tort Law 2010. Yearbook*, Koziol H., Steiniger B.C. [red.], de Gruyter, Berlin/Boston 2011.
- Dacronia E., Greece, [w:] *European Tort Law 2016. Yearbook*, Karner E., Steiniger B.C. [red.], de Gruyter, Berlin/Boston 2017.
- Disgorgement of Profits: Gain-Based Remedies Throughout the World*, Hondius E., Janssen A., Springer, Cham/Heidelberg/ New York/Dodrecht/London, 2015.
- Jastrzębski J., *Kilka uwag o naprawieniu szkody niemajątkowej*, „Palestra” 2005, nr 50/3–4.
- Karner E., *Prevention, Deterrence, Punishment*, [w:] *The Aims of Tort Law. Chinese and European Perspectives*, [red.] Koziol H., Jan Sramek Verlag, Wien 2017.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, Gniewek E., Machnikowski P. [red.], CH Beck, Warszawa 2023.
- Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania*, Frasz M., Habdas M/ [red.], Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, Pietrzykowski K. [red.], CH Beck, Warszawa 2020.
- Koziol H., *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien 2012.
- Koziol H., *Introductory remarks*, [w:] *The Aims of Tort Law. Chinese and European Perspectives*, Koziol H. [red.], Jan Sramek Verlag, Wien 2017.
- Lewaszkiwicz-Petrykowska B., *W sprawie wykładni art. 448 k.c.*, „Przebieg Sądowy” 1997, nr 1.
- Ludwichowska K., *Glosa do Wyrok Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 14 lutego 2008 r. II CSK 536/07*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2010, nr 5/47.
- Menyhárd A., Hungary, [w:] *Basic questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, Koziol H., Jan Sramek Verlag, Wien 2015.
- Moréteau O., On A.D., [w:] *European Tort Law 2013. Yearbook*, Koziol H., Steiniger B.C. [red.], de Gruyter, Berlin/Boston 2010.
- Oliphant K., *Promoting Social Harmony and Stability as an Aim of Tort Law*, [w:] *The Aims of Tort Law. Chinese and European Perspectives*, Koziol H. [red.], Jan Sramek Verlag, Wien 2017.

- Rogers V.W.H., *Comparative Report of a Project Carried out By the European Centre For Tort and Insurance Law*, [w:] *Damages for Non-Pecuniary Loss in a Comparative Perspective*, Rogers W.V.H. [red.], Springer, Wien 2001.
- Safjan M., *Ochrona majątkowa dóbr osobistych po zmianie przepisów kodeksu cywilnego*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1997, nr 1.
- System Prawa Prywatnego. Prawo zobowiązań – część ogólna. Tom 6*, Olejniczak A. [red.], CH Beck, Warszawa 2023.
- Szpunar A., *Odszkodowanie za szkodę majątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996.
- Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1999.
- Tokushev V., *Bulgaria*, [w:] *European Tort Law 2018. Yearbook*, Karner E., Steiniger B.C. [red.], de Gruyter, Berlin/Boston 2019.
- Wałachowska M., *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, TNOiK, Toruń 2007.
- Wyszyńska-Ślufińska P., *Compensation for moral harm caused to a legal entity – does the new Polish Supreme Court resolution of 2023 provide a remedy for the Polish legal system? Some critical remarks in a comparative perspective*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2024, nr 1.
- Zasady europejskiego prawa czynów niedozwolonych*, tłum. na język polski E. Bagińska, <http://www.egt1.org/PETLPolish.html> [dostęp; 2.11.2024].

Commentary on the resolution of the Supreme Court of 3 October 2023, III CZP 22/23

In the resolution under review the Supreme Court accepted that legal entities are entitled to claim for compensation of immaterial harm related to violation of their personal rights. The author agrees with the judgment of the Supreme Court and proposes additional arguments to justify it. The commentary discusses the criteria that should be taken into consideration when determining the scope of immaterial harm suffered by a legal entity, as well as the functions of damages for moral harm.

Keywords: legal entity, immaterial harm, personal rights, civil liability, functions of civil liability.

KINGA KONIECZNA – asystent w Katedrze Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego, zastępca notarialny (Izba Notarialna w Gdańsku).

e-mail: kinga.konieczna@ug.edu.pl

ORCID: 0000–0003–1886–2963

